

ล้านนาและความเป็นมาของเมืองเชียงใหม่

โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์เขียน วันทนิยตระกูล*

ล้านนาประกอบด้วย จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา และจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยมีศูนย์กลางรวมการปกครองขึ้นกับเมืองหลวงชื่อ “นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่” ได้แก่จังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบันนี้ ดังนั้น คนล้านนาจึงหมายถึงผู้คนที่อยู่ใน 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบนนี้เท่านั้น

คำว่า “ล้านนา” เริ่มปรากฏหลักฐานเมื่อ พ.ศ. 2096 ตามศิลาจารึกและเอกสารหลายฉบับ เช่นตำนานเมืองเชียงใหม่ ฉบับหมู 4 ตัว ดังนั้นจึงเชื่อได้ว่า ล้านนาเป็นการใช้ภาษาที่ถูกต้องที่สุดในยุคปัจจุบัน ซึ่งมีหลักฐานเทียบได้ดังนี้

1. หลักฐานทางศิลาจารึก จารึกหลักที่ ชม/7 (พ.ศ. 2096) มีข้อความว่า พระไชยเชษฐาธิราช มาเป็นกษัตริย์ล้านนา ตามคำขอร้องขอของชาวล้านนา

2. หลักฐานทางชื่อภาษาบาลี จารึกที่พระธาตุศรีสองรักจังหวัดเลย ความว่า “ศรีสัตนาคหุต” แปลว่าล้านช้าง ซึ่งหมายถึงเมืองที่มีช้างล้านเชือก และคำว่า “เขตตทลลข” แปลว่าสิบแสนนาหรือล้านนา ซึ่งหมายถึงเมืองที่มีนาล้านไร่

3. หลักฐานจากตำนานและใบลานต่าง ๆ ที่ใช้ภาษาเช่นเดียวกัน เช่น “พงศาวดารโยนก” (พ.ศ. 2450) ใช้คำว่า ล้านนา “क्रमังทราตีเมืองเชียงใหม่” (พ.ศ. 2381) ใช้คำว่า ล้านนา และ “โครงนิราศหริภุญชัย” ใช้คำว่า ล้านนา

4. หลักเหตุผลทางภาษา อักษรล้านนาดั้งเดิมไม่มีวรรณยุกต์ ซึ่งทำให้คนทั่วไปคิดว่า “ลานนา” น่าจะเป็นภาษาที่ถูกต้อง จึงได้ใช้คำว่า “ลานนา” มาช่วงระยะหนึ่ง โดยมีความเข้าใจว่าสภาพที่ราบโล่งว่าเป็นลาน เช่นผืนนาที่โล่งราบและกว้างเรียกว่าลานนา ซึ่งสอดคล้องกับภาษาไทยกลางที่มักจะใช้ความหมายที่ราบโล่งเป็นลาน เช่นลานพระบรมรูปทรงม้า ลานท้องสนามหลวง ในแปดจังหวัดภาคเหนือให้ความหมายที่ราบโล่งว่า “ช่วง” เช่น ช่วงประตูท่าแพ หมายถึงลานประตูท่าแพ “ช่วงวัด” หมายถึงลานวัด “ช่วงลูกกุย” หมายถึงสนามมวยที่ใช้พื้นดินเป็นเวที ดังนั้น คำว่า “ลานนา” ไม่มีใช้ในภาคเหนือ คำว่า “ล้านนา” จึงเป็นความหมายที่ถูกต้องที่สุด

* อาจารย์ประจำ มมรวิทยาเขตล้านนา เชียงใหม่

ปฐมกษัตริย์ผู้สร้างอาณาจักรล้านนา

พระยามังราย เป็นกษัตริย์ราชวงศ์ลวจังกราชองค์ที่ 25 แห่งเมืองชยวรนครเงินยาง (เชียงใหม่) เป็นพระมหากษัตริย์ที่มีสายพระเนตรอันยาวไกล มีบริวารมาก ชอบสร้างมิตรมากกว่า ศัตรู จึงได้เจริญสัมพันธไมตรีกับกษัตริย์เมืองอื่น ๆ เช่น พระยาจำเมือง กษัตริย์เมืองพะเยา พระยาร่วง (พ่อขุนรามคำแหง) กษัตริย์เมืองสุโขทัย เป็นพระสหาย ร่วมค้าชูอาณาจักรล้านนาให้เป็น ปึกแผ่นมั่นคง ดังคำสุภาษิตที่กล่าวว่า “นกไม่มีชน คนไม่มีเพื่อน ย่อมขึ้นสู่ที่สูงไม่ได้”

พระยามังรายทราบว่า เมืองหริภุญชัย (ลำพูน) เป็นเมืองที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยไพร่พลและพืชพันธุ์ธัญญาหาร จึงคิดพยายามจะยึดเมืองหริภุญชัยไว้ครอบครอง ซึ่งพยายามหลายปีก็สามารถยึดเมืองลำพูนได้ และต่อมาก็ตามไปยึดถึงเมืองลำปาง ชื่อเสียงของพระยามังรายจึงเป็นที่เกรงขามของเจ้าเมืองในภูมิภาคนี้เป็นอย่างมาก เมื่อยึดเมืองทั้งสองได้ก็ไม่ทรงประทับอยู่ แต่ได้ไปสร้างเมืองแห่งใหม่ขึ้นทางด้านทิศเหนือของเมืองลำพูนที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง ตั้งชื่อว่าเมือง “**กุกกาม**” หรือ **เวียงกุกกาม** เมื่อปี พ.ศ. 1829 เมืองแห่งนี้มีความเจริญรุ่งเรืองมากทั้งทางด้านการค้า การเกษตรและการศาสนา ปัจจุบันสถานที่เวียงกุกกามตั้งอยู่ที่ตำบลวังตาล อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ การสร้างเมืองกุกกามของพระยามังรายยังไม่สำเร็จก็ถูกน้ำปิงเข้าท่วมในฤดูน้ำหลากเป็นประจำทุกปี พระยามังรายจึงไปปรึกษาพระสหายทั้งสอง คือ พระยาจำเมือง แห่งเมืองพะเยา พระยาร่วง (พระขุนรามคำแหง) แห่งเมืองสุโขทัย หลังจากทรงปรึกษากันแล้ว จึงทรงตัดสินใจพระทัยไปหาที่สร้างเมืองใหม่ที่ราบลุ่มที่อกเขา (ดอยสุเทพ) ซึ่งมีชัยภูมิอันเหมาะสม ตั้งชื่อว่า “**นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่**” และต่อมาได้กลายเป็นจุดศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนา

เชียงใหม่จุดศูนย์กลางอาณาจักรล้านนา

พระยามังรายทรงสร้างเมืองเชียงใหม่ โดยมีพระสหายทรงร่วมพิจารณา ด้วยคือ พระยาจำเมือง พระยาร่วง (ขุนรามคำแหง) เมื่อปี พ.ศ.1839 ที่บริเวณราบลุ่มดอยสุเทพ มีความกว้าง 900 วา ยาว 1,000 วา แล้วตั้งชื่อว่า “**นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่**” พระยามังรายได้ทรงพัฒนาบ้านเมือง พร้อมทั้งการก่อสร้างวัดวาอาราม เป็นจำนวนมาก และทรงรับเอาพระพุทธศาสนา นิกายลังกาวงศ์เข้ามาเผยแพร่ในอาณาจักรล้านนา ทำให้พระภิกษุสงฆ์ในล้านนาสนใจศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ซึ่งใช้ภาษาบาลีอักษรล้านนาอย่างแพร่หลาย มีพระภิกษุสงฆ์แตกฉานในด้านบาลีและพระไตรปิฎกเป็นจำนวนมาก จนลุล่วงสมัยพระยาติโลกราช ได้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นเป็นครั้งแรกของไทยที่วัดเจ็ดยอด ล้านนามีความเจริญรุ่งเรืองมาเป็นลำดับ จนลุล่วง พ.ศ. 2068

สมัย**พระยาเมืองเกษเกล้า** เชียงใหม่ถึงยุคเสื่อม เพราะเจ้าเมืองมีความอ่อนแอและแย่งชิงอำนาจซึ่งกันและกัน และในที่สุดราชวงศ์มังรายก็สิ้นสุดลงในรัชสมัยองค์ที่ 18 **พระนางวิสุทธิ**

เทวี เมืองเชียงใหม่และล้านนาไทยได้เสียอิสรภาพให้แก่พม่า นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2122 เป็นต้นมา ช่วงที่พม่าเข้ามาครองเมืองเชียงใหม่เป็นเวลายาวนานถึง 200 กว่าปี

พระเจ้ากาวิละกู้เมือง

ล้านนาไทยตกอยู่ในอำนาจการปกครองของพม่าเป็นเวลานาน ทำให้บ้านเมืองเกิดความปั่นป่วน เกิดการจลาจลบ่อยครั้ง ประชาชนอยู่อย่างไม่ปกติสุขจนถึง พ.ศ. 2331 ไปมะยงวณ หรือไปหัวขาว ที่พม่าส่งมาปกครองเชียงใหม่ (ไป ภาษาล้านนาหมายถึงหัวหน้าหรือผู้นำ ส่วนหัวขาว เป็นลักษณะของคนวัยกลางคนที่ผมเป็นสีขาว) ปู่หัวขาว ชาวบ้านก็เรียก ได้ทำการกดขี่ข่มเหงชาวล้านนาต่าง ๆ นานา ชาวล้านนาได้รับความเดือดร้อนอย่างแสนสาหัส ไม่สามารถสู้รบปรบมือกับคนพม่าคนนี้ได้ จึงก่อกบฏกบฏครั้งแล้วครั้งเล่า รวบรวมไพร่พลคนใจถึง ซึ่งประกอบด้วยพระยาจำบ้าน เป็นต้น คิดปลดแอกการปกครองจากพม่า โดยได้เดินทางไปขอความร่วมมือจากพระเจ้าตากสินมหาราช หรือเจ้ากรุงธนบุรี นำกองทัพมาช่วยปราบปราม จนสามารถขับไล่พม่าออกจากดินแดนล้านนาได้สำเร็จเมื่อปี พ.ศ. 2352

ยุคเก็บผักใส่ซ้าเก็บข้าใส่เมือง

พระยาจำบ้านและเจ้ากาวิละ เมื่อยึดเมืองเชียงใหม่ได้แล้ว ก็ไม่ได้อยู่ครองเมืองเชียงใหม่แต่กลับไปอยู่ที่เมืองลำปาง และต่อมาได้มาตั้งค่ายรวบรวมพลอยู่ที่เวียงป่าซางลำพูน เนื่องจากเมืองเชียงใหม่ได้แปรสภาพเป็นเมืองร้าง ไร้ผู้คน บ้านเมืองถูกเผาทำลาย ผู้คนล้มตาย และบางส่วนถูกต้อนไปเมืองพม่า ที่เหลือก็แตกกระจายไปอยู่ตามป่าเขา เป็นกลุ่มเล็กกลุ่มน้อย ต่อมาเจ้ากาวิละได้มอบหมายให้พระยาจำบ้านและเจ้าอุปราชชัยลังกา นำกองทัพไปตีเมืองต่าง ๆ เพื่อกวาดต้อนเอาผู้คนเมืองต่าง ๆ มาอยู่ในล้านนาไทย เพื่อช่วยกันทำนุบำรุงบูรณะซ่อมแซมเมืองและสร้างกองกำลังอันแข็งแกร่งต่อไป เมืองต่าง ๆ เหล่านี้ประกอบด้วยเมืองเชียงตุง, เมืองยอง, เมืองโก, เมืองไชย, เมืองสาด, เมืองปู้, เมืองสะต๋อย, เมืองสอยไร, วังลุง, วังกาด, เมืองยู้, เมืองหลวง, เมืองวะ, เมืองเลน, เมืองหลวง, เมืองขาง, เมืองตองกาย, เมืองแหง, เมืองปาย, เมืองชะตวน, เมืองซอน, ฯลฯ นำผู้คนเหล่านั้นมากกระจายเป็นกลุ่ม ๆ ใครมาจากเมืองไหนก็ให้ตั้งชื่อกลุ่มตามเมืองนั้น เช่น เมืองศาสตร์หลวง เมืองศาสตร์น้อย ท่าสะต๋อย เมืองวะ เมืองเลน เป็นต้น

เมื่อได้รวมไพร่พลจนมีกำลังพอ จึงได้เข้ามาบูรณะซ่อมแซมสร้างเมืองเชียงใหม่ จนบ้านเมืองกลับเข้าสู่สภาพปกติอีกครั้ง ได้ขนานนามเมืองบูรณะใหม่ว่า “**เมืองรัตนติงสาอภิณบุรี**” แต่คนทั่วไปเรียกเมืองเชียงใหม่ตามเดิม พระเจ้ากาวิละได้รับการแต่งตั้งจาก สมเด็จพระพุทธยอด

ฟ้าจุฬาโลก ให้ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองเชียงใหม่ โดยมีพระนามว่า **พระบรมราชาธิบดีศรีสุริยวงศ์องค์อินทสุรศักดิ์ สมญามหาชาติยราช ชาตริราชาไชยสวรรค์เจ้าชั้นทสิมาพระนครเชียงใหม่ราชธานี**

ล้านนาไทยได้กลับมามีความเจริญรุ่งเรืองเป็นลำดับมา ภายใต้การดูแลของสยาม (ประเทศไทย) จนถึงสมัยเจ้าแก้วนรวิรุฬ เป็นอันสิ้นสุดเจ้าเมืองผู้ครองนครเชียงใหม่ เชื้อเจ้าเจ็ดตนลง เมืองเชียงใหม่ เป็นจุดศูนย์กลาง อาณาจักรล้านนาได้ถูกยุบสลายกลายเป็น มลฑลพายัพ และเปลี่ยนมาเป็นจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดนี้ใหญ่เป็นอันดับสองรองจากกรุงเทพมหานคร ภาษาพูด (คำเมือง) ภาษาเขียน (ตัวเมือง) ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงาม ถูกสังคัมที่เขาเรียกว่าคิวิไลท์เข้ามาครอบงำ ทำให้คนล้านนาหลงลืมรากเหง้าของตนเอง ไหลไปตามกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง สมัยเมื่อท่านอาจารย์ไกรศรี นิมนานเหมินท์ ยังมีชีวิตอยู่ เคยถามพ่อแม่คนเมืองคูหนึ่งอย่างน่าตกใจว่า “ โห! ป้าก้อเมืองแม่ก้อเมือง จะใดบะฮู้ก้าเมืองกับลูก”

ดินแดนล้านนา เคยอบอวลด้วยภาษาพูดคำเมือง ภาษาเขียนตัวเมือง ด้วยสำเนียงภาษาอันไพเราะเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมล้านนาที่บรรพบุรุษได้รักษาสืบสานตลอดระยะเวลาอันยาวนาน จะมาสิ้นสุดในยุคของเรากระนั้นหรือ อย่าเลยครับ เรามาช่วยกันอนุรักษ์พัฒนาสืบสานคำเมือง ตัวเมือง ให้อยู่ชั่วลูกชั่วหลานกันเถิด.

แนวการศึกษาภาษาและอักษรล้านนา

1. **มีความตั้งใจจริง** ต้องเรียนด้วยความตั้งใจจริงและเห็นคุณค่าของภาษาและอักษรล้านนาอย่างแท้จริง โดยมุ่งหวังอนุรักษ์พัฒนาภาษาและอักษรล้านนาที่บรรพบุรุษได้รักษาสืบสานมาจนถึงปัจจุบัน
2. **การฝึกหัด** ต้องฝึกหัดอย่างสม่ำเสมอทั้งการอ่านและการเขียนอักษร พยายามให้ชินใจเสียก่อน โดยเฉพาะการอ่าน จะต้องอ่านออกเสียงให้ชัด ไม่ควรอ่านในใจ เพราะอักษรบางตัวออกเสียงไม่เหมือนภาษาไทยกลาง หลังจากนั้นแล้วควรฝึกหัดผสมอักษรต่อไป
3. **การเรียน** ควรเรียนตั้งแต่บทแรกไปก่อนแล้วค่อยเรียนบทต่อ ๆ ไปจนถึงบทสุดท้ายหรือตามที่ผู้สอนชี้แนะให้เรียน แต่ทั้งนี้ไม่ควรข้ามบทเรียน ถ้ายังจำไม่ได้ เกิดสงสัย หรือลืมนอนอยู่ต้องกลับไปเรียนซ้ำอีก
4. **เวลาเรียน** ควรกำหนดเวลาเรียนที่เหมาะสม จะทำให้ประสบความสำเร็จได้เร็ววัน ความวิตกกังวล ทำให้เกิดความล้มเหลว ตามปกติสถาบันที่จัดการเรียนการสอนจะกำหนดเวลาที่เหมาะสมอยู่แล้ว
5. **กลุ่มผู้เรียน** การเรียนกับผู้ที่มีวุฒิภาวะที่ใกล้เคียงกัน จะทำให้เกิดความเพลิดเพลินสนุกสนาน ไม่เครียด ค่อยเป็นค่อยไป แต่เป็นไปตามเป้าหมาย หรือจุดประสงค์ที่ตั้งไว้

6. **อุปกรณ์การเรียน** การเรียนภาษาและอักษรล้านนาก็เป็นเช่นเดียวกับการเรียนทั่วไป คือมีหนังสือเรียน (แบบเรียน) สมุด ปากกา เพื่อจดบันทึก แต่ถ้าจะให้เข้าบรรยากาศแบบอดีต ก็ต้องมีกระดานชนวน เขียนด้วยชอล์ก ก็จะทำให้เกิดความเพลิดเพลินและสร้างแรงจูงใจในระดับหนึ่ง แต่ในปัจจุบันนี้ ปากกาและดินสอ ก็น่าจะเป็นการเพียงพอแล้ว

7. **การเรียนภาษาและอักษรล้านนา** เรียนได้ง่าย ไม่ยาก เพราะเป็นภาษาเดิมที่เราพูดคุยในวิถีชีวิตของคนล้านนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพียงแต่เราให้ความสนใจและทำความเข้าใจเรียนรู้สระ พยัญชนะ วรรณยุกต์ การผสมอักษร และหลักในการอ่าน การเขียน แล้วเราก็สามารถอ่านเอกสาร นิทาน ประวัติศาสตร์ ศิลาจารึก ปับสา ใบลาน และคัมภีร์ต่าง ๆ ที่มีอยู่มากมายในล้านนาไทยได้อย่างสะดวกสบาย เกิดจิตสำนึกหวงแหนอนุรักษ์พัฒนาสืบทอด และส่งต่อให้แก่ลูกหลานได้อย่างมีเป้าหมายอย่างเป็นระบบต่อไป

หมายเหตุ ปัจจุบันนี้มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ได้จัดให้มีการเรียนการสอน อักษรล้านนา ขึ้นเป็นประจำทุกปีการศึกษา ในชั้น ระดับต้น กลาง และระดับปลาย ผู้สนใจสามารถสมัครเรียนได้ (ฟรี) หรือโทรสอบถามรายละเอียดได้ที่ ๐๕๓-๒๓๐๙๓/๕ ต่อ ๑๑

หนังสืออ้างอิง

- ไกรศรี นิมานเหมินท์. **ภาพยี่แจ่มเทวีและวิรังคะ**. เชียงใหม่:ธรรมาของการพิมพ์, 2535.
- จිරพันธ์ ปัญญาพันธ์. **ภาษาล้านนาพื้นฐาน**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, 2541.
- บุญคิด วัชรศาสตร์. **แบบเรียนภาษาเมืองเหนือ 65 ชั่วโมง**. เชียงใหม่ : ธรรมาของการพิมพ์, 2532.
- บุญคิด วัชรศาสตร์. **คนเมือง คู่คำเมือง**. เชียงใหม่:ธรรมาของการพิมพ์, 2538.
- บุญคิด วัชรศาสตร์. **ภาษาเมืองล้านนา**. เชียงใหม่:ธรรมาของการพิมพ์, 2548.
- สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ. **ปริวรรตพระคัมภีร์ล้านนา ตำนานเมืองเชียงใหม่**. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง, 2548.